

Fu-yü Kırgızcası ve akrabaları

Mehmet Ölmez

Fu-yü Kırgızcası

Fu-yü Kırgızcası, *azak* grubuna girip Hakasçayla benzer ses özellikleri gösteren bir Türk dilidir. Türkoloji çevrelerinde, özellikle Türkiye’de yakın zamana değin gözden kaçmış olan bu dili bugün Çin Halk Cumhuriyeti’nin Mançurya bölgesinde, Harbin’e 160 km uzaklıkta yaşayan Fu-yü Kırgızları konuşmaktadır. Sayıları HU Zhen-hua’nın verisiyle 614 (1987), J. Janhunen’in verisiyle 900 kişidir. Yine Janhunen’in 1988 tarihli verisiyle bu dili akıcı olarak konuşup anlayan 70 yaş üzeri olan dokuz kişidir. 50 yaş üstü ise Fu-yü Kırgızcasını anlamakla birlikte tam olarak kullanamamaktadırlar. Orta yaş kuşağı ise çoğunlukla iki dilli olup yörede baskın olan Oyrat (Ölöt) Moğolcasını bilmektedirler. Fu-yü Kırgızları kendilerinin Yenisey bölgesinden, Güney Sibirya’dan Mançurya’ya 1755-57 yıllarında geldiklerine inanmaktadırlar. Fu-yü Kırgızları din olarak Şamanizm ve bir ölçüde de Lamaizmin etkisi altındadırlar.

Fu-yü Kırgızcasıyla ilgili bilgilerimiz HU Zhen-hua’nın çalışmalarına, malzemelerine, Tenişev’in yayınlarına ve son olarak C. Schönig’in etraflı incelemesine dayanmaktadır. Ancak elimizdeki verilerin toplamı bir-kaç yüz sözcüğü geçmemektedir. Bunların hemen tümü de HU Zhen-hua’nın ve Tenişev’in çalışmalarına dayanmaktadır. Fu-yü Kırgızcası ile ilgili daha ayrıntılı ve yeterli çalışma yapabilmek için daha fazla derlemeye gereksinim vardır. Bugün için elimizde bu dile ait yalnızca iki şiir bulunmaktadır (bkz. HU Zhen-hua, Guy IMART 1987). Dolayısıyla aşağıdaki çalışmanın da konuya ilişkin bir ön çalışma, ilk çalışma olmaktan çok öteye geçtiğini öne süremeyiz.

Çalışmamızın sonunda HU Zhen-hua’nın yayınlarında yer alan malzeme bir kez de Eski Türkçe [ET] ile karşılaştırmalı olarak yer almaktadır. Söz konusu malzeme az da olsa Fu-yü Kırgızcasının sözvarlığı üzerine bir fikir vermektedir.

Son olarak, HU Zhen-hua'nın elimizdeki sınırlı verisine dayanarak Fu-yü Kırgızcasının Hakasçayla hemen hemen aynı olduğunu söyleyebiliriz.

Kısaca Fu-yü Kırgızcasının ses özellikleri şunlardır (bu özellikler ET'ye göredir):

1. /d/ sesinin /z/ye değişmesi: ET *adak* > *azih* “ayak”, ET *bedük* > *büzih* “yüksek”, ET *kudruk* > *kuzruh* “kuyruk”, *küdegü* “güveyi” > *küzi* “nişanlı”, ET *udı-* > *uzı-* “uyumak”.
2. Söziçinde ünlüler arası *g* sesinin kimi örneklerde kaybolarak kendinden önceki ünlüyü uzatması: ET *ağır* > *ār* “ağır”, ET *ağız* > *āz* “ağız”, ET *sıgün* > *sīn* “geyik”, ET *yigit* > *cīt* “genç”, ET *yogun* > *yōn* “kaba, sert”.
3. Sözsunu -*g* seslerinin *h* olması: ET *tag* > *tah* “dağ”, *sarıg* > *sarih* “sarı”, *uluğ* > *uluh* “büyük”.
4. Ünlüler arası ötümsüz *k, p, s, ş* ünsüzlerinin kimi örneklerde sırasıyla *g, b, z* ve *j* olması: ET *apa* > *aba* “baba”, ET **bēs on* > **biş on* > *bijin* “elli”, *bısur-* > *bijir-* ~ *bişir-* “pişirmek, kaynatmak”, ET *kişi* > *kiji* “insan, kişi”, ET *isig* > *izih* “sıcak”, ET *esür-* > *izir-* “sarhoş olmak”, Çağ. *ısrğa* ⇒ *ızırğa* “küpe”, ET *yağa* > *yaga* “yaka”, ET *yoğaru* > *yogor* “üst, yukarı”.
5. Hakasçadan farklı olarak *y-*'nin *ç-* değil de onun ötümlü karşılığı olan *c-*'ye dönüşmesi: ET *yağa*, OT *yağan*, *yağan* ⇒ *cān* “fil”, ET *yap-* > *cap-* “örtmek, kapatmak”, ET *yèt-* > *cit-* “ulaşmak”, ET *yay* > *cay* “yaz”, ET *yè-* > *ce-* “yemek”.
6. Hakasçada olduğu gibi kimi örneklerde, özellikle geniz seslerinin komşuluğunda *y-*'nin *n-* olması: ET *yañı* > *nā* “yeni”, OT *yañaq* > *nāh* “çene”, ET *yağmur* > *namur* “yağmur”, ET *yan-* > *nan-* “geri dönmek”, ET *yumurtğa* > *nomurtğa* “yumurta”,
7. Hakasçadan farklı olarak sözbaşı *ç-* ünsüzünün *s-*'ye değil de *ş-*'ye dönüşmesi: ET *çap-* > *şap-* “vurmak, çarpmak”, ET *taşık-* > OT *çık-* > *şıh-* “çıkmaq”; aynı değişiklik Moğolcadan alıntı olan *şah* “vakit, zaman” (< Mo. *çag*) sözünde de görülür.
8. Sözbaşı *b-* ünsüzlerinin Hakasçada olduğu gibi *p-*'ye dönüşmesi: ET *bagla-* > *palgı-* “bağlamak”, ET *bar-* > *par-* “gitmek”, ET *bay* > *pay* “zengin”, ET *bil-* > *pil-* “bilmek”, ET *bulıt* > *pult* “bulut”, ET *burun* > *purun* “önce, eski, evvel”.
9. Sözsunu -*z* ünsüzlerinin -*s* olması: ET *yaz* > *cas* “ilkbahar”, ET *yez* > *ces* “bakır”, ET *yultuz* > *cultıs* “yıldız”, ET *az* > *as* “az”, ET *küz* > *küs* “güz, sonbahar”, ET *kız* > *kıs* “kız”, ET *semiz* > *simis* “semiz, yağlı”, ET *söz* > *sös* “söz”.

Yukarıdaki özellikler göz önünde bulundurulduğunda Fu-yü Kırgızcasının Hakasça ve Sarı Uygurca ile yakınlığı ortaya çıkar. Yine de sesbilgisi ve sözvarlığı açısından öteki Sibir dilleriyle karşılaştırılmasında yarar vardır.

Aşağıdaki karşılaştırmada Hakasçanın dışında Yakutça ve Tuvaca da karşılaştırmaya katılmıştır. Karşılaştırmada,

1. Fu-yü Kırgızcasının Sibir dilleriyle karşılaştırılmasının gerekliliği,
2. Alıntılar açısından Fu-yü Kırgızcasının yeri,
3. Hakasçayla olan yakınlığı,
4. Sarı Uygurcayla olan yakınlığı ayrı ayrı ele alınmıştır.

Karşılaştırmalarda ele alınan örneklere yeri geldikçe şu sırayla değinilmiştir:

Fu-yü Kırgızcası [Fu-yü], Hakasça [Hak.], Sarı Uygurca [SUyg.], Tuvaca [Tuv.], Yakutça [Yak.], Eski Türkçe [ET], Orta Türkçe [OT], Ana Türkçe [AT].

Niçin Sibir Grubu Türk Dilleri ile Karşılaştırmalı?

Fu-yü Kırgızcasında kimi sözcüklerde söziçinde, iki ünlü arasında kalan -g- ünsüzünün düşmesi sonucu ikincil ünlü uzunluğu ortaya çıkar. Bu yönüyle de Fu-yü Kırgızcası Sibir grubu Türk dilleriyle benzerlik gösterir:

- Fu-yü **aal** “köy”, Hak. *aal*, SUyg. *ağıl*, Tuv. *aal*, Yak. *ial*;
 Fu-yü **aar** “ağır”, Hak. *aar*, SUyg. *uur*, Tuv. *aar*, Yak. *iar*;
 Fu-yü **aas** “ağız”, Hak. *aas*, SUyg. *uus*, Tuv. *aas*, Yak. *uos*.

Yukarıdaki örneklerin dışında iki ünlü arasında -g- / -ğ- sesinin korunduğu örnekler de vardır:

- Fu-yü **agar-** “ağarmak”, Hak. *ağar-*, SUyg. *ağar-*, Tuv. *agar-*, Yak. *mañhay-*, ET *ağar-* < AT **ağar-*;
 Fu-yü **agaş** ~ **agiş** “odun”, Hak. *ağas*, SUyg. *yığaş*, Tuv. *ıyaş*, Yak. (*mas!*), ET *ıgâç* < *ı+ğâç*;
 Fu-yü **agırı-** “hastalanmak, hasta olmak”, Hak. *ağır-*, SUyg. *ağır-*, Tuv. *aarı-*, Yak. *ıarıy-*, ET *agrı-* < *ağır+ı-*;
 Fu-yü **agırın** “yavaş, yavaşça”, Hak. *ağrin*, krş. ET *ağru*, OT *ağrun* < *ağru+n* (birliktelik durumu eki);
 Fu-yü **agırh** “hastalık”, Hak. *ağırğ*, SUyg. *ağırğ*, Tuv. *aarığ*, Yak. *ıarıu*, ET *agrığ* < *ağrı-ğ*, krş. Fu-yü *agırı-*.

Yukarıdaki örnekler açısından ele alındığında Fu-yü Kırgızcasının en uzak olduğu dil Yakutça, en yakın olduğu dil ise Hakasça ve Sarı Uygurcadır; *aal* “köy”, *agırın* “yavaş” örnekleri de göz önünde bulundurulursa Hakasçaya Sarı Uygurcadan da yakın olduğu görülür. Her iki dilde, Fu-yü Kırgızcası ve Hakasçada *aal* biçimini bulurken Sarı Uygurcada *ağıl* biçimini buluruz. Ayrıca *agırın* “yavaş” sözcüğü de yine yalnız bu iki dilde görülür.

Sözvarlığı Açısından Genel Türkçeye Benzerliği

- Fu-yü **agar-** “ağarmak”, Hak. *agar-*, SUyg. *akar-*, Tuv. *agar-*; ≠ Yak. *maḡhay-*,
- Fu-yü **agrıh** “hastalık”, Hak. *agrıg*, SUyg. *agrık*, Tuv. *aarıg*, Yak. *ıarı*;
- Fu-yü **agırı-** “hastalanmak, hasta olmak”, Hak. *agır-*, SUyg. *agır-*, Tuv. *arı-*, Yak. *ıarıy-*;
- Fu-yü **altın** “altın”, Hak. *altın*, SUyg. *altın*, Tuv. *aldın*, ≠ Yak. *kihil kömüs*;
- Fu-yü **am** “şimdi, rahat”, Hak. *am*, SUyg. = *amgo*, Tuv. *am*;
- Fu-yü **aḡ** “yabanî hayvan, av hayvanı”, Hak. *aḡ*, SUyg. *aḡ*, Tuv. *aḡ*, ≠ Yak. *kul*;
- Fu-yü **apşih** “yaşlı, yaşlı kişi”, Hak. = *apsah* (Koy. *apçak*), SUyg., Tuv. = *aşak*, ≠ Yak. *kırcağas oğonñor*;
- Fu-yü **ara** “arı”, Hak. *aar*, Tuv. *arı*, ≠ Yak. *ıırıa*;
- Fu-yü **aş** “yiyecek, aş, yemek”, Hak. *as*, SUyg. **as* (*asta-*), Tuv. *aş* (*a’ş-çem*), Yak. *as*;
- Fu-yü **ayih** ~ **ayah** “kadeh, bardak”, Hak. *ayah*, SUyg. *ayak*, Tuv. *ayak*, Yak. *çaaskı* (Rus.);
- Fu-yü **burun** “önce, evvel”, Hak. *purun*, SUyg. *pırın*, Tuv. *burun*, *murun*; Yak. *murun* “burun”;
- Fu-yü **dart-** “çekmek”, Hak. *tart-*, SUyg. *tart-*, Tuv. *tirt-*, Yak. *tart-*;
- Fu-yü **digir** ~ **diñir** “gök, gökyüzü”, Hak. *tigır*, SUyg. *teñir*, Tuv. *deer*, Yak. *tañara*;
- Fu-yü **dimir** ~ **dümür** “demir”, Hak. *timır*, SUyg. *temir*, Tuv. *demir*, Yak. *timir*;
- Fu-yü **dıgar** “dışarı” (ayrıca **şıh-** “çıkma”), Hak. *tashar* (ayrıca *sıh-*), SUyg. *tışkarı*, Tuv. *daşkaar*, Yak. *tahirca*;
- Fu-yü **Goy** “koyun”, Hak. *hoy*, SUyg. *koy*, Tuv. *hoy*, Yak. ≠ *baaran*;
- Fu-yü **güşcoh** “güçsüz”, Hak. *küçi coh*, Tuv. *küş çok*, Yak. *kütihe suoh*;
- Fu-yü **im** “ilaç, hap”, Hak. *imi*, SUyg. **em* (*emçi*), Tuv. *em*, Yak. *emp*;
- Fu-yü **imçi** “doktor”, Hak. *imci*, SUyg. *emçi*, Tuv. *emçi*, Yak. ≠ *vraç*;
- Fu-yü **sıgır** “kör”, Hak. *sohır* “benekli, alaca”, SUyg. *sokur*, *sugur*, *sıgır*, Tuv. *sogur*;

Fu-yü Kırgızcası Türk kökenli sözcükler açısından incelendiğinde Hakasça, Sarı Uygurca ve Tuvaca ile önemli bir birlik gösterir, *sıgır*, *agar-*, *am*, *aḡ* *apşih*, *ayih* ~ *ayah*, *Goy*, *imçi* sözcüklerinin bulunmayışı, bunların yerine başka sözcüklerin, özellikle de alınma sözcüklerin bulunuşu açısından Yakutçadan ayrılır.

ET Söziçi ve Sözsonu *d* Sesinin *z* Olarak Gelişimi

- Fu-yü **ahsır at** "tay", Hak. *ahsır*, SUyg. *azğır*, Tuv. = *askır* < Hak.!, Yak. *atır*
- Fu-yü **azıh** "ayak", Hak. *azah* "ayak, pençe", SUyg. *azak*, Tuv. *adak*, Yak. *atah*
- Fu-yü **bos** "vücut", Hak. *pos*, SUyg. *poz*, Tuv. *bot*, Yak. ≠ *beye*
- Fu-yü **Guzruh** "kuyruk", Hak. *huzuruh*, SUyg. *kuzruk*, Tuv. *kuduruk*, Yak. *kuturuk*
- Fu-yü **uzı-** "uyumak", Hak. *uzu-*, SUyg. *uzu-*, Tuv. *udu-*, Yak. *utuy-*
- Fu-yü **Gizin-** "giyinmek", Hak. *kizın-*, SUyg. *kezin-*, Tuv. *kettin-* (< *kedilin-*), Yak. *ket-*
- Fu-yü **güzi** "güvey", Hak. *kizö*, SUyg. *küzegi*, *küzegü*, Tuv. *küdee*, Yak. *kütö*
- Fu-yü **yıstıh, yıslıh** "koku, kokma", Hak. *çıstıg*, Tuv. *çıdıg* "çürük, bozuk", Yak. *sıttaah* "kokulu";

Fu-yü Kırgızcası ET *-d-*, *-d* sesinin *-z-*, *-z* olarak gelişimi açısından ise, yukarıda görüleceği üzere Sarı Uygurca ile Hakasçaya benzemektedir.

Alıntılar Açısından

- Fu-yü **amırla-** "dinlenmek", Hak. = *amıra-*, SUyg. *a. ıra-* "dinlenmek", Tuv. *amıra-* "sevinmek, hoşlanmak", Yak. *sınıran-* "dinlenmek"
- Fu-yü **arah** "içki, votka", Hak. *araga*, SUyg. *araki*, Tuv. *araga*, Yak. *arığı*
- Fu-yü **arbin** "çok", Hak. *arban* "büyük, iri", SUyg. , Tuv. *arbin*, Yak. ≠ *elbeh*, *ulahan*, *deley*
- Fu-yü **dalay** "deniz" = ET, Hak. *talay*, SUyg. *taley*, Tuv. *dalay*, Yak. *muora* (Rus.)
- Fu-yü **Galı** "yaban kazı", Hak. \emptyset , SUyg. *galu*, Tuv. \emptyset , Yak. \emptyset
- Fu-yü **giçin** "misafir", Hak. *aalcı*, SUyg. \emptyset , Tuv. *aalcı*, Yak. *ıalcıt*
- Fu-yü **Guduh*** "kuyu", Hak. *hutuh*, SUyg. , Tuv. *kuduk*, Yak. *holuocas* / ≠
- Fu-yü **mürün** "ırmak", Hak. ≠ *sug*, SUyg. *ügüs*, Tuv. ≠ *hem*, Yak. *örüs*
- Fu-yü **nom** "kutsal yazı", Hak. \emptyset , SUyg. *nom*, *lom*, Tuv. *nom*, Yak. \emptyset
- Fu-yü **ös-** "büyüme, yetişme", Hak. *ös-*, SUyg. *?*, Tuv. *ös-*, Yak. \emptyset

*ET *kudug* "kuyu" sözcüğü bu biçimiyle Fu-yü Kırgızcası ve Hakasça için alıntı bir sözcüktür.

Fu-yü Kırgızcası alıntılar açısından incelendiğinde yine en az Yakutçaya benzemektedir. Öteki dillerle ise önemli ölçüde benzerlik göstermektedir.

Ancak *mürün* sözü dolayısıyla ötekilerden ayrılmaktadır. Yine *Galı* “yaban kazı” ile yalnızca Sarı Uygurcayla uyum göstermektedir; *giçin* “misafir” ise yalnızca Fu-yü Kırgızcasında bulunmaktadır.

Niçin Hakas (Sesçe) niçin Sarı Uygur değil?

Fu-yü **naa** “yeni, taze; az önce”, Hak. *naa*, SUyg. *yaŋu*, Tuv. *çaa*, *çaŋa*, Yak. *saŋa*

Fu-yü **naah** “çene”, Hak. *naah*, SUyg. *yağ*, Tuv. *çaak*, Yak. *sıŋaah*

Fu-yü **namır** “yağmur”, Hak. *naŋmır*, SUyg. *yağmır*, Tuv. = *ça*'s, Yak. *samır*

Fu-yü **nan-** “dönmek, geri gelmek”, **nandır-** “döndürmek, geri çevirmek”, Hak. *nan-*, *nandır-*, SUyg. *yan-*, Tuv. *čan-*, *çandır-*, Yak. *ergiy-*

Fu-yü **emcek** “göğüs”, Hak. *imcek*, SUyg. = *emig*, Tuv. = *emig*, Yak. = *emiıy*

Fu-yü **cürüh** “yürek”, Hak. *çürek*, SUyg. *yürek*, Tuv. *çürek*, Yak. *süreh*

Bu bölüme kadarki örnekler Fu-yü Kırgızcasının karşılaştırmada yer verilen dillerden Yakutça dışındaki dillerle ses ve söz açısından yakınlığını ortaya koymaktadır. Ancak hemen yukarıda da görüleceği üzere, ET *y-* ünsüzü söziçinde bir geniz ya da gırtlak ünsüzü bulunduran sözcüklerde – ET *yaŋı*, *yaŋağ*, *yağmır*, *yan-* gibi – yalnızca Fu-yü Kırgızcası ve Hakasçada *n-*'ye dönüşmektedir. Ayrıca *emcek* “göğüs” sözcüğü yalnızca bu iki dilde ortakır. Yine ET *yürek* sözü Sarı Uygurcada başta *y-* sesini korurken her iki dilde değişerek *ç-/c-* olmaktadır.

Niçin Sarı Uygur, niçin Hakas değil?

Fu-yü **sıgır** “kör”, Hak. \emptyset , SUyg. *sokur*, *sugur*, *sıgır*, Tuv. \emptyset , Yak. \emptyset

Fu-yü **biçik** “kitap”; **biçik ürgün Gici** “öğrenci”, Hak. *kniga*, SUyg. *pıçig*, Tuv. *bijik*, Yak. *kinige*

Fu-yü **bicin** “elli”, Hak. *ilg*, SUyg. *pison*, *peson*, Tuv. *bejen*, Yak. *bies uon*

Fu-yü **miçin** “maymun”, Hak. *obez'jana*, SUyg. *piçin*, Tuv. *sarbaşkın*, Yak. *ebisiyeene*, *haya iççite*

Yukarıdaki örneklerden hareket edilmesi durumundaysa Hakasçadan uzaklaşmakta Sarı Uygurcaya yaklaşmaktadır. Ancak bu tarihsel ses gelişimine değil sözvarlığı ve bağlı olunan kültür çevresine dayanmaktadır.

SÖZLÜK

Aşağıdaki sözlük yukarıda yer verilen Fu-yü Kırgızcası sözcüklerin yanı sıra incelemeye katılmayanları da içermektedir. Kısaltmalar Eski Türkçe, Orta Türkçe, Moğolca ve Türkçeyi (TT) göstermektedir. Köken açıklamaları kaynakçada yer verilen sözlüklere dayanmaktadır. ET için Clauson, Röhrborn, Nadelyayev ve Räsänen'e öteki diller için ilgili dillerin sözlüklerine başvurulmuştur.

- aal** "köy" = ET *ağıl*
aar "ağır" = ET *ağır*
aas "ağız" = ET *ağuz*
agar- "ağarmak" = TT *ağar-*
agaş ~ ağış "odun" = ET *ığağ*
agırı- "hastalanmak" = ET *ağrı-*
agırın "yavaş" = ET *akru*, OT *akrun* (< *akru+n* birliktelik durumu eki)
agrıh "hastalık" = ET *ağrığ* < *ağrı-ğ*
ah "ak, beyaz" = ET *ağ*
ahsır at "tay" = ET *adğır* ve *at*
akı "ağabey" = Mo. *aka*
al- "almak, satın almak" = ET *al-*
aldıh "geniş, açık" = ET *alkığ* < *alk-ığ*
altın "altın" = ET *altun*
am "şimdi" = krş. ET *amti*
amırla- "dinlenmek" = krş. ET *amra-* "sevmek, sevecen olmak"
añ "yabanî hayvan" = krş. Mo. *añ*
añtar- "içini dışına çevirmek" = krş. ET *ağtar-*
apşih "yaşlı" = krş. ET *aviçğa*
aptır "gövde, beden, sandık" = Mo. *abdara*
ara "arı" = ET *arı*
arah "içki, votka" = Mo. << Arapça عرقى 'araki'
arbin "çok" = Mo. *arbin*
arı "öte taraf" = krş. ET *añaru*, *ıñaru*
arışlıq "arşlan" = ET *arşlan*
artıh "çok" = ET *artuğ*
as "az, biraz" = ET *az*
aş "yiyecek" = ET *aş*
at "at" = ET *at*
at "ad, isim" = ET *at* < AT * *āt*
ay "ay, kamer" = ET *ay*
ayih ~ ayah "kadeh" = ET *ayağ*
ayt- "sormak" = ET *ayıt-*
azıh "ayak" = ET *adağ*
balgaş "çamur" = OT *balçık*

- bıltır** "geçen yıl, bildir" = OT *bıldır*
bıs "biz, şiş" = ET *béz*
bicin "elli" = ET *bêş + on*
biçik "kitap" = Mo. *biçig* < ET *bitig*
bos "vücut" = ET *bod*
bug "geyik, karaca" = krş. ET *buğa* "boğa"
buluğ "köşe, bucak" = ET *buluğ*
burun "burun" = ET *burun*
burun "önce" = ET *burun*
cürüh "yürek" = ET *yürek*
dalay "deniz" = Mo. *dalay* = ET *taluy*
dart- "çekmek" = ET *tart-*
dayı "dayı" = krş. ET *tagay*, TT *dayı*
dıgar "dışarı" (ayrıca *şılh-* "çıkma") = ET *taşgaru*
digir ~ diğir "gök" = ET *teyri*
dimir ~ dümür "demir" = ET *temir*
emcek "göğüs" = krş. ET *emig* (< *em-ig*)
Galu "yaban kazı" = krş. SUyg. *galu*, bak. Ölmez 1998
giis "keçe" = ET *kidiz*
Gizin- "giyinmek" = ET *kedin-*
Goy "koyun" = ET *koñy*
Guduh "kuyu" = ET *ğuduğ*
Guzruh "kuyruk" = ET *ğudruk*
güşcoh "güçsüz" = ET *küç + yok*
güzi "güvey" = ET *küdegü*
ib "ev" = ET *eb*
im "ilaç" = ET *em*
imçi "doktor" = ET *emçi*
miçin "maymun" = ET *bêçin*
mürün "ırmak" = Mo. *mören*
naa "yeni, taze; az önce" = ET *yañı*
naah "çene" = OT *yañak*
namır "yağmur" = ET *yağmur*
nan- "dönmek, geri gelmek" = ET *yan-*
nandır- "döndürmek, geri çevirmek" = OT *yantur-*
nom "kutsal yazı" = Mo. *nom*, ET *nom* < Soğdca *nwm* < Yun. *νομός*
nomurtga "yumurta" = OT *yumurtga*
oñ "sağ, sağ taraf" = ET *oñ*
ös- "büyüme, yetişme" = Mo. *ös-*
öş- "(ateş) sönmek" = ET *öç-*
san "sayı, miktar; numara" = ET *san* (< *sa-* "saymak")
sıgur "kör" = OT *sogur* ~ *sugur*
sıun "geyik, karaca" = ET *sıgun*
sööh "kemik" = ET *sürük*

- suh** "su" = ET *sub*
uluh "büyük" = ET *uluġ*
uyıttır- "utanmak" = ET *uyad-* + *-tur-*
uzı- "uyumak" = ET *udı-*

Kaynaklar

- Afanas'yev, P. S. ve Haritonov, L. N. 1968. *Russko-Yakutskiy slovar'*. Moskva.
 Baskakov, N. A. ve İnkijekova-Grekul, A. İ. 1953. *Hakassko-russkiy slovar'*. Moskva.
 Chén Zongzhén, L. X. 1985. *Xībù Yùgùyǔ Jiǎnzhì*. Běijīng (Pekin).
 Clauson, G. 1972. *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford.
 Çankov, D. İ. 1961. *Russko-hakasskiy slovar'*. Moskva
 Hu, Z. H. 1983. "Hèi lóng jiāng Fù yù xiàn de Kē ūr kè zī zú jí qí yǔ yán tè diǎn", *Zhōng yāng mǐn zú xué yuàn xué bào*. 65-69.
 — 1991. "Hèi lóng jiāng shūng Fù yù xiàn de Kē ūr kè zī zú jí qí yuǎ yán tè diǎn", *Zhōng yāng mǐn zú xué yuàn xué bào*, 253-263.
 Hu, Z. H. ve Imart, G. 1987. *Fu-Yü Gırgıs: A tentative description of the easternmost Turkic Language*. Bloomington, Indiana.
 — 1989. *A Kirghiz Reader*, UAS 154, Bloomington, Indiana. Text XVII, 402-408.
 Janhunen, J. 1989. A Sino-Finnish Joint Expedition to the Minority Nationalities of Northern China, *JSFOu* 82, 277-279.
 Kaluzynski, S. 1995. *Iacutica. Prace jakutoznawcze*. Warszawa.
 Lei X. ve Zongzhén, C. 1992. *Xībù Yùgù Hàn Cidian. Zhōngguó Shaoshù Mǐnzú Yuyán Xiliè Cidian Cóngshu Zhōngguó Shèhuì Kēxuéyuàn Mǐnzú Yánjiūsuǒ Zhu'bian*. Sichuaā Mǐnzú Chūbanshè. Chéngdu.
 Lessing, F. D. (yay.) 1960 (1995). *Mongolian-English Dictionary*. Berkley.
 Malov, S. Y. 1957. *Yazık Jyoltıh Uygurov: slovar' i grammatika*. Alma-Ata.
 Monguş, D. A. 1980. *Russko-tuvinskiy slovar'*. Moskva.
 Nadelyaev, V. M., Nasilov, D. M., Tenişev, E. R., Şçerbak, A. M. 1969. *Drevnetyurkskiy Slovar'*. Leningrad.
 Ölmez, M. 1996. Tualar ve Tuvaca. *Çağdaş Türk Dili*, sayı: 95, 10-17.
 — 1996. Hakaslar ve Hakasça. *Çağdaş Türk Dili*, sayı: 96, 6-21.
 — 1996. Sarı Uygurlar ve Sarı Uygurca. *Çağdaş Türk Dili*, sayı: 98, 31-37.
 — 1998 (baskıda). Potanin's Yellow Uigur Material and its Importance Today. M. Stachowski içinde *Language and Culture of Turkic Peoples. Studia Turcologica Cracoviensia* 5 [Gedenkschrift für T. Kowalski], Kraków.
 Ölmez, Z. 1995. Yakutlar ve Yakutça. *Çağdaş Türk Dili*, sayı 86, 29-37.
 Pal'mbah, A. A. 1953. *Russko-tuvinskiy slovar'*. Moskva
 — 1955. *Tuvinsko-russkiy slovar'*. Moskva.
 Potanin, G. N. 1893. *Tangutsko-tibetskaya okraina Kitaya i tsentral'naya Mongoliya, I*. Sankt-Peterburg.
 Räsänen, M. 1969. *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen*. Helsinki . II Wortregister 1971 (haz. I. KECSKEMÉTI).

- Röhrbon, K. *Uigurisches Wörterbuch, Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien*. Lieferung 1 a – agrig. Wiesbaden 1977; Lieferung 2 agriglan- – anta. Wiesbaden 1979; Lieferung 3 anta – asanke. Wiesbaden 1981; Lieferung 4 asankelig – ayat-. Wiesbaden 1988; Lieferung 5 ayatil- – ämgäklig. Wiesbaden 1994.
- Schönig, C. 1998. Bemerkungen zum Fu-yü-Kirgisischen. von J. P. Laut ve M. Ölmez içinde *Bahşi Ögdisi. Festschrift für Klaus Röhrborn/Klaus Röhrborn Armağanı*(317-340). Freiburg/İstanbul.
- Sleptsov, P. A. 1972. *Yakutsko-russkiy slovar'*. Moskva .
- Stachowski, M. 1993. *Dolganischer Wortschatz*. Kraków .
- Tannagaşeva, N., Kurpeşko, N., Akalın, Ş. H. 1995. *Şor Sözlüğü*. Türkoloji Araştırmaları, Adana.
- Tekin, T. 1995. *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*. TDAD 13, Ankara.
- Tenişev, E. R. 1966. O yazıke kırıgızov uyezda fuyuy (KNR). *Voprosi yazıkoznaniya*, 1,88-96.
- Tenişev, E. R. 1968. *Tuvinsko-russkiy slovar'*. Moskva.
- 1976. *Stroy sarıg-yugurskogo yazıka*. Moskva.
- 1989. K voprosu o proishojdenii kırıgızov i ih yazıka. *Sovetskaya Tyurkologiya*, 4, 3-17 (Türkçesi: C. Turgunbayev (çev.) 1997 Kırıgızların ve Kırıgızcanın Kökeni Sorunu Üzerine. *Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi*, sayı 11, 56-71).
- 1997. Fuyuyıskih kırıgızov yazık. *Tyurkskiye yazıki*. Bişkek , 455-459.